

Voorkomen van schulden onder jongeren

De rol van professionals bij financiën van jongeren

Stijn Verhagen is lector Participatie en Maatschappelijke Ontwikkeling bij Hogeschool Utrecht. Pim van Heijst en Kitty Jurrius zijn kenniskringlid bij dat lectoraat. Daarnaast voert Pim van Heijst promotieonderzoek uit naar de relaties tussen professionals die betrokken zijn bij jongeren en hun financiën en is Kitty Jurrius als seniorprojectleider betrokken bij de Stichting Alexander.

Schuldhelpverlening heeft de afgelopen jaren een enorme groei doorgemaakt. Begrijpelijk, want het aantal schulden van jongeren (en volwassenen) is sterk gestegen. Toch denken we dat het belangrijk is dat schuldhelpverleners en overige lezers van TvS ook preventie zeer serieus (gaan) nemen. Hoe belangrijk uw werk ook is, het zou beter zijn als er zich geen cliënten meer zouden melden.

Vaker schulden, nauwelijks oplossingen

De afgelopen jaren zijn er in Nederland vele artikelen en boeken geschreven over de toename van schulden bij jongeren. Steeds meer jongeren kampen met steeds hogere schulden. Ook in mediaberichtgeving wordt dit gegeven al jaren op gezette tijden herhaald. Ons valt echter op dat er in al deze berichtgeving en publicaties nauwelijks oplossingsrichtingen worden aangedragen. Met name aan de meest fundamentele vraag wordt ons inziens weinig aandacht besteed: hoe kan worden voorkomen dat jongeren in de financiële problemen raken? Juist in de hedendaagse samenleving, waarin veel waarde wordt gehecht aan financiële zelfredzaamheid, is deze vraag volgens ons heel belangrijk.

In het praktijkgerichte onderzoek dat we de afgelopen drie jaar vanuit het lectoraat Participatie en Maatschappelijke Ontwikkeling (PMO) van de Hogeschool Utrecht hebben gedaan, heeft de rol van professionals bij het voorkomen van schulden bij jongeren centraal gestaan. Naast overige actoren als ouders, beleidsmakers, financiële instellingen, jongeren zelf en hun vrienden, blijken professionals namelijk sleutelfiguren te zijn in de financiële bewustwording van jongeren. De resultaten van ons onderzoek zijn vastgelegd in het boek *Geld Rolt*, dat in augustus 2010 verscheen.

Professional als sleutelfiguur

Welke professionals kunnen we onderscheiden en wat kunnen zij doen? In de literatuur op het gebied van preventie staan financiële professionals als schuldhelpverleners en gerechtsdeurwaarders vaak centraal. Wij vragen echter ook aandacht voor een andere groep van professionals die in onze ogen een

belangrijke rol kan en moet spelen bij het bevorderen van financieel gezond gedrag bij jongeren. We doelen dan op professionals die dagelijks werken met jongeren zoals coaches, docenten, woonbegeleiders, cliëntmanagers, zorgcoördinatoren, etc. We verwachten niet dat ze specialist worden op financieel gebied, maar ze dienen naar ons oordeel het thema wel 'tussen de oren' te hebben.

Deze groep professionals – die haar rol bij financiële bewustwording nog aan het zoeken is – is volgens ons relevant omdat juist deze groep de jongeren van haver tot gort kent. Juist zij kunnen dus aansluiten bij de leefwereld van jongeren. De genoemde professionals kunnen zich richten op zaken die bij financiële bewustwording van jongeren een grote rol spelen. Het gaat om zaken die – zo blijkt uit ons onderzoek – verder reiken dan financiële kennisbevordering.

Meer dan financiële kennisbevordering

Nu ligt bij financiële educatie de nadruk nog vaak op financiële kennisbevordering, zoals het vergroten van de kennis van jongeren van lenen, sparen, rente, inflatie. In de Verenigde Staten ontstond de *financial literacy* stroming ooit bij banken en verzekeringsmaatschappijen die consumenten beter wilden voorlichten over hoe verantwoord om te gaan met financiële producten en bijkomende risico's.

Naast overige actoren als ouders, beleidsmakers, financiële instellingen, jongeren zelf en hun vrienden, blijken professionals namelijk sleutelfiguren te zijn in de financiële bewustwording van jongeren.

Echter, het bijbrengen van financiële kennis aan jongeren is belangrijk maar niet voldoende om ze financieel bewust te maken. Jongeren kunnen weten hoe gezond met geld om te gaan, maar ze moet het ook *willen*. De Tilburgse psycholoog Nelissen vond dat status veruit de belangrijkste factor is in het consumptiegedrag van jongeren. Jongeren – net zoals volwassenen trouwens – vinden het belangrijk 'hoe leuk ze worden gevonden', en het hebben van de

juiste kleren, de juiste scooter of juiste spelcomputer verhoogt de kans om leuk gevonden te worden. Vandaar, aldus Nelissen, dat sommige jongeren horloges dragen die een jaarsalaris kosten, en dat de lingerie tegenwoordig zó duur is dat deze het beste boven de kleding kan worden gedragen. Met name jongeren met weinig status en met de neiging om dit gebrek aan status te willen compenseren, blijken vaak schulden te hebben.

Jongeren kunnen weten hoe gezond met geld om te gaan, maar ze moet het ook willen.

Kortom, (financiële) professionals zullen zich niet alleen moeten richten op het vergroten van de financiële kennis van jongeren, maar ook op het vergroten van hun financiële vaardigheden, houding, motivatie. Belangrijk zijn dan zaken als het weerbaar maken van jongeren, ze leren omgaan met verleidingen en aandacht hebben voor image en status. Dit zijn zaken die bij uitstek raken aan de rol van professionals die dicht bij jongeren staan en dagelijks contact met hen hebben.

De plek van de (financiële) professional in preventie

Aangezien dit tijdschrift zich richt op de financiële professional zullen we hierna aangeven wat zij zelf kunnen doen aan het voorkomen van schulden onder jongeren. In deze paragraaf doen we dat door in te gaan op het belang van samenwerking tussen financiële en niet-financiële professionals. In de volgende paragraaf werken we het begrip tertiaire preventie uit, omdat juist dit begrip (vermoedelijk nog meer dan primaire en secundaire preventie) een plek biedt aan financiële professionals in preventie.

Betere samenwerking tussen financiële en niet-financiële professionals is een van de manieren om schulden bij jongeren te voorkomen. We lichten dit toe aan de hand van drie illustraties van interventies die samen met Utrechtse organisaties en studenten van het lectoraat PMO van de Hogeschool Utrecht werden ontwikkeld:

- *Financieel spreekuur door HBO-studenten & kredietbank op ROC Midden Nederland* – Op het ROC Midden Nederland is in 2009 en 2010 door HBO studenten en de kredietbank samengewerkt om een financieel spreekuur op het ROC in te richten. Het ROC signaleerde dat ROC-leerlingen te kampen kregen met schulden en dat dit hun schoolwerk belemmerde. Zij zochten samen met HBO-studenten en de kredietbank naar een preventief middel. Een financieel spreekuur werd ingesteld om ROC-leerlingen met kleine en grote geldvragen te helpen. HBO-studenten hielden een wekelijks spreekuur voor de leerlingen, waarbij nauw contact met de kredietbank werd gehouden om leerlingen met grotere problemen direct te kunnen doorverwijzen. Tijdens en voorafgaand aan het financieel spreekuur werden door de kredietbank en HBO-studenten materialen ontwikkeld om de docenten van het ROC te ondersteunen bij het aan de orde stellen van financiën in hun dagelijkse lessen.
- *Gerechtsdeurwaarders en HBO-studenten voor de VMBO-klas* – Voor jongeren op het VMBO is geld belangrijk: ze volgen de laatste mode op het gebied van kleding en mobieltjes en dat kost geld. Ze willen later veel gaan verdienen. Juist op het VMBO is preventie van schulden daarom belangrijk. HBO-studenten en gerechts-

deurwaarders gaven daarom samen voorlichtingslessen in VMBO-klassen, onder de noemer: 'Financieel bewust is een must!'. De lessen werden aangepast aan de doelgroep. Er is immers een groot verschil tussen VMBO-kader en VMBO-tl klassen. Op een school werd in 12 klassen lesgegeven. Per klas werden ongeveer 25 leerlingen bereikt. De lessen maken deel uit van een jaarlijks terugkerende themaweek.

- *Kennisuitwisseling professionele organisaties op gemeentelijk niveau* – In het project Jongeren en Schulden werkten verschillende professionele organisaties twee jaar samen om schuldenproblematiek onder jongeren terug te dringen. Vanuit een maatschappelijk en financieel belang zaten organisaties als ROC Midden Nederland, de organisatie Abrona voor mensen met een verstandelijke beperking, Veiligheidshuis Utrecht, Hogeschool Utrecht, de Kredietbank Utrecht, de Koninklijke beroepsorganisatie van Gerechtsdeurwaarders en een aantal afzonderlijke gerechtsdeurwaarderskantoren met elkaar aan tafel om gezamenlijk interventies te ontwikkelen en maximaal te profiteren van elkaars kennis en kunde. Op deze wijze werd vormgegeven aan structurele samenwerkingsverbanden.

Het ROC signaleerde dat ROC-leerlingen te kampen kregen met schulden en dat dit hun schoolwerk belemmerde.

In bovenstaande voorbeelden is steeds sprake van samenwerking tussen professionals die zich hoofdzakelijk richten op curatieve schuldhulpverlening en professionals die een belangrijke rol spelen in preventieve schuldhulpverlening. Uit de evaluaties van deze interventies bleek dat zowel niet-financiële professionals als financiële professionals de samenwerking waarderen: niet-financiële professionals zijn zich meer bewust geworden van het belang van financiën, financiële professionals hebben wegen gevonden om jongeren te bereiken. Het belang van deze verbindingen kan groot zijn, niet alleen financieel (schulden die worden voorkomen hoeven later niet met dure schuldhulpverleningstrajecten te worden opgelost), maar ook maatschappelijk. Als financiële en niet-financiële professionals geen aandacht hebben voor de financiële situatie van jongeren, benadeelt dit niet alleen de jongere, maar ook de professionals zelf. De financiële situatie van de jongere hangt namelijk vaak samen met andere problemen die het leven van de jongere én de werksituaties van de professionals raken, zoals schooluitval, gebrekkige zelfwaardering of criminaliteit. Aandacht voor financiën levert ze ruimte op. Dit kwam ook naar voren uit de door ons uitgevoerde kwalitatieve interviews.

Tertiaire preventie

In het boek *Geld Rolt* onderscheiden we drie vormen van preventie. Het bevorderen van financiële gezondheid bij (alle) jongeren en het vroegtijdig signaleren van problematische situaties scharen we onder respectievelijk primaire en secundaire preventie. Daarnaast onderscheiden we tertiaire preventie, dat wil zeggen: het voorkomen dat schulden erger worden en het voorkomen van terugval.

Zoals we hierboven aangaven, zien we voor financiële professionals een belangrijke rol in primaire en secundaire preventie, in het bijzonder in de vorm van voorlichting en het versterken van de kennis van de niet-financiële professional. Echter, (juist) ook op

het gebied van tertiaire preventie stuiten we in ons onderzoek op een aantal belangrijke kwesties, in het bijzonder het gegeven dat schuldhulpverlening – juist voor jongeren – een aantal complicerende factoren kent. Vier illustraties:

- Voor jongeren onder de 18 jaar bestaat te weinig adequate schuldhulpverlening. Huidige wet- en regelgeving is vooral gericht op 18 jaar en ouder. Het gevolg is dat schuldhulpverleners problematische schulden van jongeren niet altijd als zodanig (h)erkennen, waardoor hun situatie gemakkelijk (verder) kan verergeren.
- De huidige schuldhulpverleningsmogelijkheden laten zich doorgaans slecht combineren met het volgen van een studie, terwijl een op termijn afgeronde opleiding nu juist (soms) de oplossing voor de betreffende problematiek kan zijn.
- Het beperkte inkomen van jongeren en de manier waarop zij tijd beleven (drie jaar is voor hen vaak een onoverzichtelijk lange periode) maakt dat jongeren meer dan volwassenen moeite hebben om de motivatie te vinden voor de gebruikelijke schuldhulpverleningstrajecten.
- Jongeren met problematische schulden hebben er niet altijd vertrouwen in dat hun problemen met behulp van schuldhulpverlening worden opgelost. In ons onderzoek bij het Veiligheidshuis bleek dan ook dat niet alleen jongeren, maar ook de professionals de financiële component van problemen die jongeren hadden maar zelden bespraken of registreerden. Hoewel er een stilzwijgende kennis was dat de omgang met geld een belangrijke factor was in het gedrag van de jongeren, zorgde een gebrek aan vertrouwen in de oplossing van schuldenproblemen er voor dat de component financiën niet werd opgepakt. Het behoeft geen toeg dat dit niet bevorderlijk is voor het voorkomen van nieuwe of ergere schulden, of in jargon: voor het op effectieve wijze gestalte geven aan tertiaire preventie.

Voor jongeren onder de 18 jaar bestaat te weinig adequate schuldhulpverlening. Huidige wet- en regelgeving is vooral gericht op 18 jaar en ouder.

Kortom, hoewel samenwerking tussen professionals in schuldhulpverlening en schuldpreventie zinvol is bij primaire, secundaire én tertiaire preventie, vervullen schuldhulpverleners bij zeker ook tertiaire preventie een proactieve taak. Ons inziens zouden professionals in schuldhulpverlening (nog) beter kunnen zoeken naar adequate manieren om (verergering of herhaling van) schulden bij

jongeren te voorkomen, in het bijzonder dus door samenwerking te zoeken met professionals in zorg, onderwijs, welzijn of veiligheid (en door deze professionals te wijzen op het belang van financiële alertheid).

Accentverschuiving: van schuldhulpverlening naar preventie

Op grond van ons onderzoek concluderen we dat schuldhulpverleners, meer dan in de praktijk nu gebeurt, een taak hebben op het gebied van preventie. Om te beginnen hebben ze een rol bij voorlichting en informatieoverdracht aan jongeren. Daarnaast hebben ze een rol bij het ondersteunen van niet-financiële professionals in hun kennis, vaardigheden én motivatie om actief te zijn op het gebied van financiën van jongeren. Tot slot hebben schuldhulpverleners en overige financiële professionals mogelijkheden om te voorkomen dat schulden van jongeren erger worden, met name in samenwerking met professionals die dagelijks met jongeren werken ('niet-financiële professionals').

Op grond van ons onderzoek concluderen we dat schuldhulpverleners, meer dan in de praktijk nu gebeurt, een taak hebben op het gebied van preventie.

Aan de start van deze tekst gaven we aan dat het goed zou zijn als er zich minder cliënten bij schuldhulpverlening zouden melden. In uiterste consequentie zou dat betekenen dat u zelf brodeloos raakt. Zo'n vaart zal het echter niet lopen. Niet alleen gunnen we u uw boterham, ook blijken financiële problemen hardnekkig te zijn en van alle tijden. Wel hopen we dat dit artikel inspiratie biedt om niet alleen de curatieve maar ook de preventieve handschoen op te pakken. Iedere jongere die niet met schulden aan uw balie verschijnt is er één. Pas als financiële én niet-financiële professionals (zoals docenten, coaches, loopbaanbegeleiders of casemanagers) meer alert zijn op de noodzaak van preventie van problematische schulden van de jongeren met wie ze werken, kan er een cultuur ontstaan waarin professionals al doende leren en kennis met elkaar uitwisselen. Daarmee kunnen niet alleen dure schuldhulpverleningstrajecten worden voorkomen, maar ook een hoop individueel leed en hoge maatschappelijke kosten.

Heijst, P. van en Verhagen, S. (red.) (2010), *Geld Rolt. De rol van professionals bij financiële bewustwording van jongeren*. Amsterdam: SWP.

ISBN 978 90 8850 113 5